

K NĚKTERÝM ZVLÁŠTNOSTEM V ROMÁNECH OSKARA DAVIČA BÁSEŇ A BRANKA ČOPIČE NESLYŠNÝ STŘELNÝ PRACH

Na téma války bylo vždy nahlíženo z různých úhlů a v různých souvislostech. Tématu 2. světové války se nevyhnula snad ani jedna literatura národů Evropy. Netřeba se proto divit, proč jsem si pro svůj příspěvek vybrala právě romány s válečnou tematikou, v dnešní době a na Balkáně opět aktuální.

Romány, jež budu ve svém referátu srovnávat, byly napsány v padesátých letech 20. století, tedy jen několik málo let po 2. světové válce. Události, kterých se oba autoři ve svých pracích dotýkají, souvisely jak s válkou světovou, tak i se současně probíhajícím národněosvobozeneckým bojem. V literatuře se v té době objevuje radost z právě skončených bojů, ale i hrůzná svědectví autorů o válce a koncentračních táborech.

Oba romány se odehrávají ve válkou zmítané Jugoslávii. Zásadní rozdíl je v situování dějů. Zatímco B. Čopić umísťuje děj do oblasti Bosny, odkud pocházel, O. Davičo líčí v románu *Báseň* (1952, Pěsma, česky pod názvem *Čas rozhodnutí*, 1966, 1971) život v okupovaném Bělehradě. Nejdříve bych ráda pro přiblížení stručně nastínila děj obou próz. Hlavním hrdinou Čopićova románu *Neslyšný střelný prach* (1957, Gluvi barut, česky 1967) je partyzánský velitel Tygr, výborný voják a hrdina občanské války ve Španělsku. Je poslán vedením do poměrně zaostalého horského kraje, aby řídil akce povstalců. Tygr byl skvělým organizátorem a velitelem bojových akcí v armádě. Najednou má velet prostým lidem, horalům, kterým nejde tolik o ideu revoluce jako o vlastní domy, rodiny, životy. Ti obyčejní lidé samozřejmě jsou proti násilí fašistů, ale myšlenky revoluce si vykládají po svém. Tygr je najednou bezmocný a ztracený. Myšlení těchto lidí mu je dosti vzdálené. On jako by se sám sobě odcizil, jako by se odtrhl od vlastní minulosti. Je člověkem – dobrodruhem, vojákem a těžko chápe problémy vesničanů. Dochází k tomu, že Tygr podléhá nátlaku svého komisaře Vlada – nepřijemného, přísného člověka, který nenávidí každého, kdo neodpovídá jeho představám. Dosáhne toho, že Vladio rozpoutá

v okolí *rudý teror* – komisař nemilosrdným způsobem likviduje všechny, kteří podle jeho názoru stojí mimo revoluci a nejsou jí *věrní*. Tygr nechává *pracovat* Vlada a jeho skupinu dokud sám nepochopí, že ne krutým násilím, ale pochopením přiměje lid k poslušnosti.

Hrdinou Davičova příběhu je mladík Mića, svěhlavý člen SKOJ (Svaz komunistické mládeže Jugoslávie), o němž se postupně čtenáři dozvídají, že není na rozdíl od svých vrstevníků obyčejným dvacetiletým klukem. Mića se pečlivě připravuje na boj, učí se překonat sám sebe, a to odpíráním všech světských požitků, někdy i odmítáním primárních potřeb jako je jídlo a spánek. Snaží se stát lepším a čistším člověkem. Podle všech dostupných příruček sám sebe přetváří v dokonalý stroj, aniž si to vlastně uvědomuje. Úplně se vyděluje ze společnosti, kterou považuje za špatnou, příliš nízkou a má potřebu jí pomáhat, podle svých pravidel a norem převychovávat. Přerušuje kontakty s okolím, a s otcem (jediným příbuzným). Poslední, s kým se Mića stýká, je básník Andrija Veković a druhové ve SKOJ, ale i s nimi se postupně pro své názory rozchází. Cośi podobného lásce v jeho srdci získává obraz Andrijovy milenký Any, do níž se po jejich setkání skutečně zamiluje. Najednou se s její pomocí vrací zpátky do skutečnosti. Cítí prázdnotu a uvědomuje si svoje chyby. Umírá při nápravě jedné z nich – při osvobozování básníka Vekoviće z vězení.

Máme tedy před sebou dva romány a dva hrdiny. Oba (Mića i Tygr) bojují za svou pravdu a setkávají se s nepochopením okolí. Zatímco Tygr je ostříleným vojákem a problémy horalů nechápe z toho důvodu, že příliš dlouho žil někde jinde, mimo domov, bez rodiny, bez minulosti a bez lásky k čemukoli. Mića se těchto věcí vzdal sám a zcela záměrně. Ani jeden neumí žít v jisté symbióze s ostatními. Oba se tedy dostávají do konfliktů s okolím. Rozdíl mezi nimi je například v jiném přesvědčení o válce a revoluci. Mića se drží zásad a morálky, druhům vysvětluje své chápání a principy, jimiž se řídí, setkává se však s odporem. *A tady je, Mićo, tvoje chyba. Djordje to naprosto přesně postřehl. Ty máš nějakou prudérní představu o životě, a protože život neodpovídá té tvé představě o něm, chceš se špinavou vodou z vany vylít do kanálu i život. Tak je to. Lidi je třeba brát takové, jací jsou, zvlášt' když něco znamenají a přicházejí dobrovolně.*

To je novinka. Aspoň pro mne! odpověděl Mića pohotově. My jsme ode dneška lhostejní vůči morálce? Nás se netýká soukromý život lidí, s kterými máme kontakt? My se jenom chceme chopit moci a tečka, jak by řekl Djordje. No, jestli máte takovýhle názor, tak já s vámi nesouhlasím. Já nejsem sociální demokrat. Mně není osud světa lhostejný. Protože jestli

se mě netýká osobní život soudruhů, s kterými bojuji, netýká se mě ani můj. Budu chlastat a kurvit se, a práce, a boj? Promiň, Petře, odpusť, Djordje, ale zdá se mi, i když jsem mladý staromládenec se staropanenskými názory, mně se zdá, a co mám dělat, když se mi to zdá, že je nejen příjemnější, méně nebezpečné a lehčí, aspoň poněkud lehčí, pít víno a tahat se s ženskými po sklepech a půdách, a to nejen v téhle hodině. Ve všech hodinách dne a noci to bylo lehčí, miň nebezpečné a příjemnější, než hynouti nebo snášet bití na půdě Glavnjači a mučení ve sklepě Speciální.

Své projevy nesouhlasu vyjadřuje Mića navenek, ale více se jimi trápí uvnitř, znovu mu hlavou probíhají dialogy s kamarády. Snaží se je získat na svou stranu a objasnit jim svoji pravdu, setkává se však jen s nepochopením nebo i s výsměchem.

Naopak Tygr je zarytý voják, který skrze spolupracovnický tichým souhlasem nutí ubohé horaly přijímat jeho myšlenky silou. Jeho konflikty vyvolává nechuť lidí bojovat za něco, co jim je tolik vzdálené jako je revoluce. Revoluční myšlenky přijímají pouze pokud se týkají jejich rodin, domovů. Nepotřebují bojovat za něco jiného než za sebe samé.

Tygr se rovněž zamyslel a odmlčel, zíraje upřeně na skupinu stavení nejasně se rýsující na kopci.

Že hájí svůj práh? To říkají i ve Vranovině a po všech koutech téhle zlořečené divočiny. A Radekić je snad ještě ospravedlňuje. Ohavná kupa zčernalých chalup je jim vším. A já jsem tu, prosím, uvízl, tady se budu mlátit a nastavovat krk, a za koho? Za tu selskou sebranku, která bude zítra chladně a bezcitně šlapat po mrtvole velitele Tygra. Je snad tohle boj za naši věc?

V jistém smyslu můžeme srovnat postavu komisaře Vlada s Mićou. Oba mají nastudované ideály revoluce a oba chtějí tyto ideály prosazovat. Mića diskusemi, Vlado naopak krutým terorem proti nechápavému lidu.

Dalším rozdílem je pak porovnání Mićových a Tygrových postupů. Zatímco Mića se pro myšlenky revoluce odlišťuje, sebezapírá, Tygr se naopak musí k lidem vrátit a mentalitu horalů se snaží pochopit. Oba si nakonec své chyby uvědomují, každý jiným způsobem: Mića skrze ženu – Anu, Tygr díky vesničánům, kteří ho mezi sebe přijímají. Mića vidí, že zvolil špatnou cestu tím, že se vydělil ze společnosti a chápe i to, že by takový, jaký je, v ní dále nemohl žít.

Domnívám se, že romány jsou výjimečnými díly poválečných 50.let 20.století napsanými na území Jugoslávie. V obou se projevují válečné strasti a jsou velmi autentické. Davičova *Báseň* byla dokonce pokládána Predragem Palavestrou za nejautentičtější román své doby. Jedná se hlavně

o proniknutí do nitra člověka, postava se dostává do jiného vnímání, je potřeba jiných stylistických prostředků na rozdíl od tradiční realistické prózy. Davičo používá rozsáhlé vnitřní monology, ale i dialogy jednotlivých postav v nitru jiného člověka. Projevuje se samozřejmě také to, že autor byl i básníkem, vnímá všemi smysly. Objevují se zde poetické obrazy Bělehradu v různých denních a nočních dobách. Davičovi se dokonale podařilo zachytit život v neobyčejné hloubce a šířce, zážitky, myšlení a činy různých generací.

Ćopić naopak využívá všech možností vypravěčských postupů realistické prózy. Píše barvitým jazykem, čerpajícím z lidového lexika a frazeologie, objevuje se zde i Ćopićův osobitý humor.

Je třeba dodat, že i když se oba romány za války odehrávají, ani jeden se blíže obecnými válečnými událostmi nezabývá. Oba sledují konkrétního člověka v krizových situacích, zabývají se konkrétními jeho konflikty a problémy.

Na jedné straně nám tedy zůstává kvalitní dílo tradiční realistické prózy, na straně druhé dílo obohacené novými vypravěčskými postupy a prvky.

Literatura:

ĆOPIĆ, B.: Neslyšný stělný prach. Praha, 1967, s. 38–39.

DAVIČO, O.: Báseň. Praha, 1966, s.34–35.

LUKIĆ, S.: Savremena jugoslovenska literatura 1945–1965. Beograd, 1968.

PALAVESTRA, P.: Posleratna srpska književnost 1945–1970. Beograd, 1972.